

KOSOVO

CENA NEREŠAVANJA STATUSA

Danas

ponedeljak, 13. avgust 2018.

Futuristički institut - MISIJA

Futuristički institut nije naučna ustanova, ali jeste vezan za nauku, pre svega za sve razvojne naučne projekte, čijim pokretanjem i plasiranjem Srbija korača u budućnost.

Futuristički institut je i stvoren da ti koraci ne bi bili spori, da se ne bi išlo unazad, i da bi se, već danas, približili onome što i ova, i sve druge zemlje, moraju da budu u budućnosti. Otvaranjem Futurističkog instituta mi ka toj budućnosti želimo da žurimo, džinovskim koracima, istovremeno pripremajući celo društvo na sve ono što promene neminovno nose. Zato je Futuristički institut zamišljen, pre svega, kao think-tank organizacija, u kojoj će, dnevno, biti razmatrane opcije razvoja i njihov uticaj na društvene procese. Iz takvog Futurističkog instituta, na koncu, treba da izađu i preporuke i projekti za dalje pravce razvoja Srbije. Da li graditi rafinerije i termoelektrane, ili se posvetiti potrazi za novim izvorima energije; da li ulagati u proizvodnju motora sa unutrašnjim sagorevanjem, ili uložiti u elektro motore; da li i kako razvijati veštačku inteligenciju; za koja zanimanja treba pripremati nove generacije; koja vrsta društvenih odnosa, kakav sistem, kakvo upravljanje će nam biti najbolje 2050. godine; da li postoji prostor za sindikate, partije, NVO u visokoautomatizovanom društvu, društvu veštačke inteligencije i kako oni, u takvom društvu treba da izgledaju, čime da se bave; da li postoji kompjuterska ideologija; šta su i šta će biti osnove energetskog balansa Srbije, i šire, čitavog sveta; sa kojim bolestima ćemo biti suočeni za trideset godina; kako produ-

žetak života može da utiče na društvo, ekonomiju; za šta sve još treba da se pripremimo; kakvi su nam mediji potrebni za novu, virtualnu stvarnost.

Upravo zato, Futuristički institut prepoznaje državu kao svog osnovnog partnera, i njoj će ponuditi i zajednički rad na projektima i same rezultate, kao osnovu za pokretanje novih procesa koji treba da budu sastavni deo nove strategije razvoja. One, koja jasno prepoznaje budućnost, sve prepreke i najbolje puteve da se u tu budućnost uđe, bez straha i frustracija, sa unapred datim odgovorima na sve izazove koje ona nosi. Takođe, partneri Futurističkog instituta moraju da budu i svi drugi kojima je potrebno planiranje budućnosti. Univerzitet, naučne ustanove, privreda, obrazovanje, medicina, digitalni sektor, medijski sektor, transport, energetski sektor, ekološki, socijalni... Cilj nam je da, zajedno sa svima njima, pakujemo i planiramo budućnost, da pronalazimo nove puteve, načine, da inoviramo, ubrzavamo, rešavamo, i povežemo državu, društvo, i sve one koji ga čine, u zajednički poduhvat, napor, sa jednim jednostavnim ciljem - da nam budućnost bude bolja. Pri tom, Futuristički institut nema, i ne treba da ima, onu vrstu pretenzije koja tera na idealizovanje sopstvenih rešenja i njihovo nametanje kao jedinih i nezaobilaznih. Naprotiv, on je više inicijalna kapisla, neka vrsta remorkera koji gura i vuče donosiocima odluka u onu vrstu atmosfere, prepune različitih, a suvislih predloga, koja omogućava pravilno prepoznavanje i donošenje dobrih odluka.

Mi smo tu da pokažemo kakve sve opcije, ali i kakve opasnosti i prepreke, baš kao i kakva sva rešenja postoje. Mi smo tu da nateramo društvo da kreativno razmišlja, da iniciramo taj stalni proces pronalaženja rešenja, da prikazemo budućnost kao izazov, šansu, a ne kao problem, i da nametnemo jedan novi model, onaj koji podrazumeva suočavanje sa izazovima, a ne njihovo izbegavanje. Tema kojom se predstavljamo neizbežno je Kosovo, kolika je cena daljeg bavljenja njime na način koji se do sada svodio na zatvaranje očiju pred stvarnošću, skoro do autizma. Filozofija je takav način sagledavanja sveta nazvala odavno solipsizmom ('solus ipse' - 'samo ja' postojim, odnosno samo moje gledište nezavisno od stvarnog stanja stvari) i označila ga kao duboko pogrešan i zavodljiv. Nijedan problem ne nestaje ignorisanjem. Naprotiv, zanemareni problemi narastaju do tačke kada više ne mogu da budu ignorisani. Tada su, međutim, toliko veliki da je svako izvodljivo rešenje za njih nedovoljno. Kosovo je takav, naš problem. I kad smo pokušavali da ga rešimo, to je bilo površno, bez udubljivanja i sa nadom da će sve neprijatno samo od sebe nestati. Danas vidimo da neće; toliko smo ga dugo zanemarivali da je uspelo da kao problem određujuće zahvati našu budućnost. Mnoge krizne situacije, pogrešne tokove, stranputice, nije moguće ispraviti dok se prethodno to veliko breme ne ukloni sa našeg puta. Zato smo smatrali da jedan institut, koji će se u Srbiji baviti budućnošću, mora prvo da predoči koji je to problem svih problema i da uputi na njegovo rešavanje.

Foto: FolNet/Dragan Antonić

Vladan Kutlešić

Foto: Medija centar

Vladimir Čupić

Foto: Miroslav Dragojević

Milko Štimac

Ivan Radovanović

Marko Čadež

Narodna biblioteka u Pristini

Kosovo - cena neresavanja statusa

O kosovskom pitanju u Srbiji je rečeno mnogo toga, od mitoloških postavki po kojima je Kosovo najskuplja srpska reč, pa samim tim nema cenu, do zakletvi u „srce Srbije“ i obećanja da ga nikada nećemo nikome dati. Emotivni naboj pri samoj pomeni južne pokrajine je ogroman, tako da su, zahvaljujući tome, upravo „cena“ (novčani izraz nominalnih odnosa ponude i potražnje), ili „trgovina“ (proces razmene dobara i usluga), one teme koje se u Srbiji, povodom Kosova, najčešće izbegavaju. Pri tom Kosovo košta, i danas, a koštaće nas i ubuduće, u svim mogućim i zamišljenim scenarijima, pa čak i u onom u kojem bi, ponovo, bilo naše. Državna kasa bi, u tom slučaju, dobila gotovo dva miliona novih poreskih obveznika, moguće i deo imovine koju je izgubila, ali, istovremeno i niz troškova, što infrastrukturnih, medicinskih, obrazovnih, lokalnih, socijalnih, bezbednosnih (prema procenama iz vremena bivše Jugoslavije, ostale republike su, od 1961. do 1990. godine izdvojile više od 17 milijardi USD za bezbednost, a od toga je sama Srbija izdvojila više od pet milijardi USD. Trenutno, po procenama ekonomista, za Kosovo izdvajamo 500 miliona evra godišnje)... tako da je teško predvideti da bismo, po tom scenariju, mogli da budemo u plusu. No, to je, svakako, poželjan ishod, predmet drugih analiza, a mi smo se u ovoj zadržali na ceni vezanoj za jedan vrlo mogući ishod. U Teoriji haosa se ekstremna osetljivost na početne uslove objašnjava čuvenim „leptirovim efektom“, rečenicom koja kaže da ako leptir mahne krilima u Pekingu, to može da prouzrokuje uragan na Floridi. Drugim rečima, svaki pokret, sve što radimo, sadrži u sebi niz često i nepredvidivih posledica, koje su, opet, neminovne i neizbežne.

Radeći ovu analizu, mi smo se usudili da stvari donekle izokrenemo, ne dirajući u osnovni koncept uzročno-posledičnog sleda događaja. Dakle, pošli smo od pretpostavke šta bi se dogodilo da se ništa ne dogodi, to jest, metaforički, da svi leptiri, u jednom trenutku prestanu da mašu krilima. Pojednostavljeno, pokušali smo da pretpostavimo cenu nečinjenja, što je inače jedna od jasnih mogućnosti u priči o Kosovu. Šta nečinjenje izaziva, kakve su njegove posledice, čemu vodi, šta zaustavlja zauvek, a šta na određeno (i koje) vreme, šta pokreće, u kom smeru, i šta je krajnji rezultat, za Srbiju, izbegavanja suočavanja sa bilo kojom cenom, koja nas, kao što smo rekli, u kosovskoj priči, u svim njenim mogućim nastavcima, svakako čeka. Pre toga ćemo, ukratko, bez dubljeg zadiranja u temu, navesti nekoliko činjenica o ceni onog najgoreg scenarija - eventualnog ratnog rešavanja spora sa kosovskim Albancima. Prvo što o tome treba da se zna jeste da je poslednji rat za Kosovo trajao oko tri meseca i da se šteta koju je Srbija tada pretrpela procenjuje na oko 30 milijardi (neposredne) do 130 milijardi USD posredne štete. Naravno, najveći iznos toga ide na ono što je prouzrokovalo bombardovanje, ali kako nema nikakvih garancija da iste zemlje ne bi ponovo, u slučaju sukoba, bombardovale Srbiju, ne može se izbeći ni zaključak da bi, upravo u tim procenama, trebalo tražiti i osnovnu, ekonomsku, cenu onoga šta bismo opet izgubili.

Druga prognoza je ona u vezi sa životima. U tromesečnom ratu iz 1999. godine izgubili smo, po našim zvaničnim procenama, oko 2.500 civila i 1.008 policajca i vojnika. Kako je, koliko god to nama izgledalo nehumano, i ljudski život sklon statistici i izračunavanju i procenjivanju, ovde dolaze na red upravo te neprijatne cifre. Ljudski život je, po raznim osnovama, neprocenljiv, ali neumoljiva statistika ga zvanično procenjuje na između 300.000 i 700.000 evra (u svetu se tim poslom najviše bave osiguravajuće kuće, pa tako, u Americi, osiguranje jednu godinu ljudskog života vrednuje na nivou od 50.000 dolara. S druge strane, istraživači Univerziteta Stanford tvrde da godina ljudskog života вреди gotovo 130.000 dolara). Mi smo koristili domaće i evropske procene. Ako to prihvatimo i odlučimo se za neku srednju vrednost, dobijamo podatak da smo, samo kroz tako izračunatu cenu života, u ratu 1999, izgubili dodatnih milijardu i 754 miliona evra. I to je cena bez svih onih mnogobrojnih vrednosti koje idu uz jedan život - od vrednosti izgubljenih radnih sati, stečene imovine, socijalne i kulturne uloge, do demografske vrednosti, to jest gubitka mogućih budućih generacija. Ako se sve to doda, cena je višestruko veća, a ako se računici pridruže i sve cifre o ceni municije, goriva, čitave logistike, medicinske opreme, oporavka ranjenih, već pomenute materijalne štete... jasno da bi nas novi, pa i tromesečni rat, koštao desetak puta više od konsolidovanih državnih rashoda u 2017. godini koji su iznosili oko 16 milijardi evra. Ako znamo da su na rashodi približni budžetskim prihodima, ali i da je Srbija u stalnom suficitu i da je budžetom predviđen rast BDP-a za ovu godinu na nivou od 3,5 odsto, lako je zaključiti da bismo morali da radimo bar sto godina, sa istom uštedom i stepenom rasta kao danas, da bismo zaradili dovoljno novca za tri meseca ratovanja na Kosovu. Taj period bi se smanjio za desetak godina, kada bi, u rat na Kosovu, odmah uložili naše devizne rezerve, koje iznose nešto više od 11 milijardi evra, što je ponovo desetak puta manje od ukupne cene eventualnog rata.

Toliko o najgorem scenariju. Postoje još dva, jako loša, ali i njih smo ostavili za neko drugo istraživanje. U prvom, koji nastaje ukoliko mi odlučimo da poništimo sve dosadašnje dogovore, prekinemo buduće i odbi-

jemo, unapred svako rešenje, verovatno ponovo doživljavamo sankcije i ekskomunikaciju iz međunarodne zajednice, zamrzavanje imovine, trenutni prekid donacija i investicija... koliko bi to koštalo, nemoguće je reći, ali, poređenja radi, treba pomenuti da su ekonomisti štetu od sankcija uvedenih 1992, čijeg se osnovnog efekta, hiperinflacije, još dobro sećamo, procenili na oko 125 milijardi dolara. U drugom lošem scenariju pregovori o Kosovu se nastavljaju unedogled. Tada se ne dešava ništa ekonomski katastrofično, s tim što nestabilnost i nepredvidivost, baš kao i stalno odlaganje konačnog ulaska u EU, sigurno utiču na priliv investicija, i na dalji rast. S druge strane, za to, neodređeno dugačko vreme, svakako bi, kada je o Kosovu reč, ušli u mod „kuvane žabe“ - vremenom bi, kroz pregovore, i ne primećujući, dali Albancima bukvalno sve što žele, a sami ne bismo dobili ništa, što, takođe, ne bismo uspeali ni da primetimo. I, na kraju, ostaje nam da se pozabavimo onim scenarijem kojem je i posvećena ova analiza. Onim u kojem se ne dešava ništa...

FAKTI I PRAVO

Zašto sada rešavati status Kosova

Pitanje postavljeno u podnaslovu je izraz čestog stava danas u Srbiji i polazi od nepromenljivosti tvrdnje, da je KiM deo Srbije, od 1912. godine, i da je vojnom silom okupiran i protivpravno faktički odvojen 1999. godine. Na tom delu teritorije Srbije je, odlukom Saveta bezbednosti UN, donetom po glavi VII Povelje OUN (što znači da je pravno obavezujuća za sve članice), tada uspostavljen privremeni civilni i vojni protektorat, kojim su suspendovane sve nadležnosti državnih organa Srbije na toj teritoriji. Tu Rezoluciju je prihvatila, sa njom se saglasila, i Srbija, kao država, pa je zahvaljujući tome i usvojena, iako Kina, kao stalna članica SB, za nju nije glasala. Ostavljajući po strani činjenicu da je Srbija, prihvatanjem te Rezolucije konvalidirala protivpravnost upotrebljene sile na sebe - naglasimo da međunarodni protektorat na KiM postoji uz saglasnost i pristanak Srbije i da traje već 19 godina, formalno kao privremen, do postizanja konačnog rešenja. To konačno rešenje u Rezoluciji nije precizirano, već je samo označeno kao suštinska autonomija, uz garantovani teritorijalni integritet SR Jugoslavije, čiji je pravni sledbenik Srbija. Iz toga je izvučena pretpostavka da je postojanje navedene Rezolucije dovoljna garancija da se Kosovo ne može pravno izdvojiti iz Srbije, i da treba ostaviti da ga ona pravno čuva, dok ne nastupe okolnosti u kojima je moguće ponovno uspostavljanje faktičkog suvereniteta Srbije, makar i uz suštinsku autonomiju. To shvatanje dobilo je široko javno korišćen kolokvijalni naziv „zamrznuti konflikt“, uz često povezivanje na analogiju sa Kiprom.

Prva greška u tom konceptu je u činjenici da je to što je bilo konflikt, protivpravna strana agresija, pravno okončano Kumanovskim mirovnim sporazumom, te da konflikta, s te strane, bar pravno, više nema. Iz toga proizilazi da je zalaganje za „zamrznuti konflikt“ pogrešan termin i da se oni koji ga pominju, ustvari zalažu za „zamrznuti status“, odnosno zadržavanje sadašnjeg statusa KiM, kao protektorata OUN na delu teritorije Srbije, do nastupanja budućih povoljnijih okolnosti, povoljnije realnosti. Zagovornici tog shvatanja smatraju da je integritet Srbije neograničeno obezbeđen i zaštićen postojanjem navedene Rezolucije, koja se ne može promeniti bez saglasnosti Kine i Rusije, kao i činjenicom da bi formalni nastanak Kosova, kao države, bio suprotan nizu opštih načela i pravila međunarodnog prava, kao što su nepromenljivost granica, zabrana upotrebe sile... Greška u toj računici jeste u tome što je zasnovana na površno i olako zasnovanim očekivanjima, a posebno na pogrešnoj percepciji stvarnosti od 1999. godine do danas. Površno je, jer dublja analiza slučaja Kipra pokazuje da tamo zaista postoji zamrznut status, ali samo severnog dela Kipra, koji jeste postao faktički samostalan, ali pravno priznat samo od jedne države - Turske, i tako je od 1983. godine, i verovatno će trajati još dugo. Takođe, pristalice „zamrznutog konflikta“, polazeći od pogrešne pretpostavke, pogrešno i izjednačavaju položaj Srba na Kosovu, sa položajem Grka na Kipru, što je apsolutno netačno, pošto položaj Srba ima mnogo više sličnosti sa izolovanom pozicijom Turaka na Kipru. Za to vreme je ostatak teritorije Kipra ne samo nastavio nesmetano i pravno normalno postojanje, nego je, bez smetnji (zbog neuređene granice i teritorijalnog spora), primljen u EU, što, opet, znači da je značajno promenio svoj status. Hajde sada da pogledamo kosovsku stvarnost, koju prenebregavaju oni koji se, površno, pozivaju na slučaj Kipra. Analiza međunarodnog položaja Kosova, od 1999. godine do danas, nedvosmisleno pokazuje očigledno, stalno, i postupno napredovanje u zaokruživanju faktičkog statusa države, odnosno, paralelno s tim, slabljenje prvobitnog obima međunarodnog protektorata. Tome treba dodati i značajno povećanje državnog kapaciteta, koju je proizvelo donošenje deklaracije o nezavisnosti Kosova, posle koje je gotovo što država (Kosovo tvrdi i više, a mi manje), priznalo Kosovo kao nezavisnu državu. Na stranu to što, ni deklaracijom, ni aktima priznavanja, Kosovo nije postalo, u pravnom pogledu, niti nezavi-

sna država, niti država, ovo jeste bilo dovoljno da se faktički poveća broj državnih obeležja, donese ustav Kosova, otvore strane ambasade u Prištini, i kosovske širom sveta... Drugim rečima, broj i vrsta faktičkih ovlašćenja države Kosovo neprekidno rastu i značajno su povećana za proteklih 19 godina, uz tendenciju daljeg rasta.

Da zaključimo, pravno status Kosova je stvarno zamrznut, i to je formalno pravno deo teritorije Srbije pod međunarodnim protektoratom, na kojem Srbija nema ni jedno ovlašćenje. Faktički Kosovo je, za sve ovo vreme, postupno steklo veliki broj značajnih državnih ovlašćenja, što čini da ono, nažalost, više nije deo teritorije Srbije pod međunarodnim protektoratom nego, de facto, država sa spornim subjektivitetom i suverenosti. Od punog međunarodno pravnog subjektiviteta dele je trenutno nepristajanje Srbije i, u SB UN, Kine i Rusije na prijem u UN. Pošto velike sile nemaju neprijatelje i prijatelje, nego samo interese (Milovanović, Palmerston), ne izgleda razumno osloniti sudbinu Srbije na tu vrstu očekivanja, jer nikakvih garancija ne može da bude da sutra Rusija (zbog Ukrajine, Krima), neće prestati da blokira ukidanje protektorata, ili da Kina (zbog povoljnog ishoda trgovinskog rata), ponovo neće biti prisutna za vreme glasanja u Savetu bezbednosti. Sve ovo tera na što skorije rešavanje kosovskog pitanja, ali, zbog skeptika, hajde da vidimo da li Srbija, ipak, može da čeka dok bolje okolnosti po nju ne nastanu. I da krenemo od najbolje pretpostavke, po kojoj se ništa od spoljnih činilaca ne menja na gore po Srbiju, i sve se, oko statusa, zamrzava u stanju u kojem je danas. Tu dolazimo do nekoliko važnih činjenica, od kojih je prva da su finansijsko privredni oporavak i rast Srbije zasnovani na očekivanju upravo onih država, iz kojih stižu najveće investicije, donacije i krediti, da će spor o statusu Kosova biti rešen, i to i na njihovo, a ne samo na naše zadovoljstvo. Druga je da bi, upravo te države, naši najveći investitori, svakako ne samo zaustavili investiranje, nego i naš put u EU. Koliko bi to uticalo na odlične ekonomske rezultate koje Srbija danas postiže, šta bi sve bilo zaustavljeno - upravo u tim činjenicama leži i odgovor na pitanje koliko Srbija može da čeka. Pa, hajde i to da vidimo.

CENA STAJANJA

Ekonomski pokazatelji

Cilj ovog dokumenta je da u kratkim crtama i na osnovu ograničenog vremena potrebnog za detaljna istraživanja, ali na osnovu jasnih pretpostavki, koristeći osnovne istorijske podatke pruži uvid, pre svega u ekonomske posledice odsustva dugoročno održivog rešenja kosovskog problema. Period za koji su projektovani određeni ekonomski pokazatelji je najviše deset godina, imajući u vidu da duže projekcije nose visoku marginu greške. Demografski parametri dozvoljavaju duži rok projektovanja sa prihvatljivom marginom greške. Za potrebe poređenja korišćeni su podaci iz 2001. godine, s obzirom na to da je period dovoljno dug da bi se jasno identifikovali ciklusi i utvrdile zakonitosti efekata ekonomskih politika na ključne pokazatelje. Ne ulazeći previše u politička razmatranja posledica zamrznutog stanja na teritoriji Kosova i Metohije, ili odbijanja da se postigne sveobuhvatni održivi sporazum sa kosovskim Albancima, stavili smo fokus na ekonomsku održivost odsustva rešenja i naravno posledice po celokupno društvo. Kosovo praktično kroz čitavu istoriju moderne Srbije predstavlja neku vrstu usuda našeg društva. To je kolevka državnosti, kulturnog i nacionalnog identiteta Srba, danas većinski naseljena albanskim stanovništvom. Konflikt između dva naroda je gotovo neprestan, a ispoljava se sa manjim ili većim intenzitetom i predstavlja možda jedinu konstantu odnosa ove dve etničke grupe na tom prostoru. Od sredine osamdesetih godina, kada polako postaje evidentno da se samoupravni socijalistički sistem polako raspada, etničke tenzije u celoj bivšoj Jugoslaviji postaju ozbiljnije i kulminiraju devedesetih ratom i raspadom države, a krajem te decenije i ratom na Kosovu i NATO bombardovanjem, koje se završila katastrofalnim posledicama po Srbiju i odsustvom bilo kakve državne kontrole na teritoriji Kosova i Metohije, osim malog pojasa na severu Kosova, oko Kosovske Mitrovice. Iako je srpsko stanovništvo sa severa Kosova većinski bojkotovalo popis iz 2011, može se računati da je srpska populacija izrazito manjinska sa ne više od 50.000 do 100.000 ljudi od ukupne populacije koja broji oko 1,7 miliona. Nakon pogroma 2004. godine, kada je postalo jasno kakva je budućnost srpskog naroda u neuređenom sistemu, dolazi do formalnog proglašenja nezavisnosti Kosova 2008. godine. Nezavisnost Kosova priznalo je oko 100 zemalja među kojima gotovo sve zemlje u okruženju i sve razvijene zemlje uz par izuzetaka, poput Španije, koji se uglavnom odnose na države u čijem se sastavu nalaze etničke grupacije sa izraženim secesionističkim težnjama.

Politička cena neresavanja kosovskog pitanja je jednostavna i ona se podrazumeva kao manje-više stalni nesporek sa EU kao ključnim ekonomskim partnerom Srbije u pogledu članstva u toj organizaciji. Iako je i sa naše strane bilo odugovlačenja i pogrešnih rešenja u pitanjima sudstva i vladavine prava, ključni element zaostajanja je, zapravo, neresavanje pitanja Kosova. U analizi i oceni efekata odsustva dugoročno održivog rešenja

na teritoriji Kosova, pošli smo upravo od pitanja integracije Srbije u evropske asocijacije, prevashodno u Evropsku uniju, kao ključnu ekonomsku i političku snagu na teritoriji Evrope. Upravo članstvo u EU je ključna odrednica ekonomske budućnosti Srbije imajući u vidu nekoliko činjenica:

1. Evropska unija je ubedljivo naš najveći trgovinski partner. Ukupna spoljnotrgovinska razmena Srbije u 2017. godini iznosila je 34 milijardi evra, pri čemu se na uvoz odnosi 19 milijardi, dok je vrednost izvoza dostigla 15 milijardi evra. Učešće EU u ukupnoj spoljnotrgovinskoj razmeni iznosi 64 odsto. Učešće izvoza u EU u ukupnom izvozu je 66 odsto, dok uvoz iz EU učestvuje sa 62 odsto u ukupnom uvozu roba.

2. EU predstavlja blok zemalja iz kojih dolazi najviše stranih direktnih investicija. Samo od 2010. godine, iz zemalja EU stiglo je oko 70 odsto stranih direktnih investicija.

3. Ukupan javni i privatni spoljni dug Srbije iznosio je na kraju 2017. godine 26 milijardi evra. Od tog iznosa, izvori finansiranja iz razvojnih banaka i institucija kao što su EBRD i EIB iznose oko četiri milijarde evra. S druge strane, od ukupne bilansne sume domaćeg bankarskog sektora, koji je na kraju 2017. iznosio oko 28 milijardi evra, čak oko 70 odsto odnosi se na banke čija su sedišta u zemljama EU.

4. Ukupna strana bespovratna pomoć EU Srbiji je, u periodu od 2001. do 2015. godine (prema podacima Delegacije EU u Srbiji), premašila tri milijarde evra i u ukupnim bespovratnim sredstvima učestvuje sa oko 75 odsto. U geopolitičkom i geoekonomskom smislu, članstvo u EU se nameće kao imperativ imajući u vidu činjenicu da su skoro sve zemlje u okruženju ili članovi EU, ili na putu ka članstvu u EU.

Ovo je naročito bitno kada se razmatraju trgovinski odnosi sa zemljama iz regiona. U odnosima sa BiH, Crnom Gorom, Hrvatskom, i Makedonijom, Srbija beleži konstantan suficit već duže vreme, dok se u razmeni sa Slovenijom ostvaruje relativno mali trgovinski deficit. Ukupna razmena sa ovim zemljama je u prošloj godini iznosila pet milijardi evra, pri čemu je naš izvoz iz zemlje regiona dostigao 3,5 milijarde evra, dok je uvoz iznosio 1,8 milijardi.

Tabela 1. Pregled spoljnotrgovinske razmene sa zemljama regiona u EUR mln

u EURmln	BiH	Hrvatska	Makedonija	Slovenija	Crna Gora	Ukupno
Ukupan izvoz	1,212	548	562	499	726	3,547
Ukupan uvoz	516	478	208	531	51	1,783
Neto izvoz	696	70	354	-31	675	1,764

Izvor: RZS, podaci za 2017. godinu

U širem kontekstu, članstvo u EU predstavlja jednu od ključnih poluga razvoja i to iz nekoliko razloga.

1. Analizirajući iskustva iz poslednjih trideset godina, dakle od početka devedesetih, EU je uspeła da opovrgne klasičnu ekonomsku postavku, a to je da se kapital kreće iz zona niže u zone više profitabilnosti. U slučaju EU, a naročito zemalja koje su otpočele pregovore o članstvu i kasnije postale članovi EU, priliv kapitala je gotovo savršeno usklađen sa unapređenjem institucionalnog okvira. Što praktično znači da se stabilnost, politička i ekonomska predvidivost i mogućnost projektovanja promena na duži rok i širi ekonomski prostor, a ne potencijalni profit, poimaju kao ključne pretpostavke priliva kapitala u određenu zemlju ili region.

2. Ubrzani tehnološki razvoj zahteva relativno visok nivo investicija kako u razmenske i nerazmenske sektore tako i u institucionalnu infrastrukturu. Male zemlje, van šireg konteksta ekonomskih asocijacija kao što je EU, teško mogu ostvariti zahtevane stope investiranja imajući u vidu da investitori po pravilu više vrednuju veći ekonomski prostor od manjeg, veći nivo institucionalne razvijenosti, odnosno nižih transakcionih troškova te značajnijih mogućnosti za ostvarivanje prednosti ekonomije obima. Ovo je jedan od ključnih parametara razvoja, s obzirom na to da ekonomija znanja, zasnovana na inovacijama i tehnološkom razvoju, predstavlja paradigmu modernog ekonomskog uređenja.

3. Finansijska intermedijacija se pokazala kao dvosekli mač. Primarno, rast finansijske intermedijacije dovodi do nesumnjivog rasta svih parametara razvijenosti ekonomije, ali strukturno može biti izazovan, što se pokazalo i na primeru Srbije, jer prevashodno podstiče razvoj nerazmenskih sektora, imajući u vidu niži rizik ulaska i izlaska i kraće rokove povraćaja investicija. Međutim, finansijska intermedijacija je apsolutno neophodan element razvoja, a finansijske institucije su vrlo osetljive na institucionalnu uređenost, pre svega pravnog sistema. Percepirani rizik zemlje, kao svojevrsni zajednički imenitelj različitih elemenata ekonomskog, političkog i drugih rizika, predstavlja jednu od osnovnih varijabli u određivanju spremnosti finansijskih institucija da investiraju i plasiraju sredstva u neku zemlju. Naročito finansijskih institucija koje donose dugoročna sredstva, znanje i kapacitet za unapređenje institucionalnog okvira. Time se istovremeno izbegava ili umanjuje značaj takozvanog vrućeg kapitala koji je prevashodno vođen visokom stopama prinosa i izuzetno kratkim zahtevanim periodom povraćaja, što dovodi do narušavanja stabilnosti finansijskog sistema zemlje i značajno doprinosi institucionalnoj neuređenosti i maksimizaciji socijalnih razlika. Ovo su razlozi zbog kojih je integrisanost u okvire kakve pruža EU donekle i garant kvaliteta finansijske intermedijacije, što značajno doprinosi kvalitetu ekonomskog razvoja.

4. Kapitalistički sistem, putem mehanizma koncentracije kapitala na već razvijene segmente društva nesumnjivo dovodi do nejednakosti u regionalnom razvoju i povećanja socijalnih razlika. Što je više nego vidljivo i na primeru Srbije. Međutim, EU poseduje mehanizme i, što je bitno, sredstva da utiče na ublažavanje efekata tih razlika. I pretpristupni, a naro-

čito pristupni fondovi, posebnu pažnju posvećuju ravnomernom regionalnom razvoju, očuvanju i funkcionalnosti malih poljoprivrednih poseda i malih biznisa, integrisanosti i ekonomskom nezavisnosti socijalno ugroženih grupa, kao i većoj inkluziji žena u poslovne aktivnosti. Ova sredstva su po pravilu ograničena, i male, periferne zemlje nižeg nivoa razvoja nemaju dovoljno sredstava da balansiraju rast i razvoj po regionalnim jedinicama, ili različitim socijalnim grupama. Kada razmatramo gore navedene faktore i stavimo ih u kontekst današnjih političkih odluka i njihovih srednjoročnih i dugoročnih posledica, neophodno je ispravno definisati početno stanje. Srbija je zemlja koja tek počinje da pristiže Evropu u većini parametara razvijenosti, kao što su društveni proizvod per capita, učešće investicija u društvenom proizvodu, medijska zarada, izdvajanja za obrazovanje, nauku i tehnološki razvoj, stopa zaposlenosti, naročito zaposlenost mladih, obrazovni nivo stanovništva, demografske karakteristike stanovništva... U prethodnih dvadeset godina, dve su ključne konstante političkog života Srbije: napori na rešavanju pitanja Kosova i članstvo u EU. I pokazalo se da su ova dva pitanja međusobno toliko povezana da je na kraju postalo jasno da bez postizanja dugoročno održivog rešenja za odnose Srbije i Kosova, članstvo u EU nije moguće. Ukoliko pretpostavimo da postizanje održivog rešenja za Kosovsko pitanje nije moguće, možemo predvideti, sa izvesnom dozom sigurnosti, kakve će biti ekonomske, ali i političke, demografske i socijalne posledice takve budućnosti.

1. Ništa se neće dogoditi na kratak rok. U prvih godinu, ili dve, nakon ovog scenarija, neće biti nikakvih promena u funkcionisanju ekonomskog sistema. Započete investicije će se nastaviti, spoljnotrgovinska razmena neće pretrpeti nikakve veće izmene a ekonomski rast, prevashodno podstican investicijama i izvozom, će se nastaviti na nivou između 3,5 i 4,5 odsto. U takvoj situaciji, doći će i do rasta potrošnje usled povećanih zarada, što može dodatno pogurati ekonomski rast na gore.

2. Srednji rok je period kada se očekuju prve negativne promene. Dok su ekonomske performanse Srbije nastavile da se popravljaju u prvih par godina nakon nepostizanja rešenja za Kosovo, upravo su skrivene promene te koje će se realizovati tokom srednjeg roka od tri do pet godina.

a. Usporavanje ili potpuno obustavljanje pregovora o članstvu u EU je jedna od prvih posledice koja će biti realizovana već u prvih godinu, ili dve, nakon odbijanja postizanja rešenja.

● Svi pretpristupni fondovi bi polako mogli da počnu da bivaju ukidani. Ilustracije radi, samo iz IPA fonda je, za period od 2014. do 2020. godine, za Srbiju namenjeno ukupno oko 1,5 milijardi evra.

● Kreditne linije institucija, poput EBRD ili EIB, će postepeno biti smanjivane, dok nove neće biti odobravane, ili će to biti svedeno na mnogo manji nivo, recimo onaj uporediv sa periodom ekonomske krize.

● Direktna bespovratna pomoć EU će biti umanjivana i ukidana tempom kojim se obustavljaju pregovori o članstvu.

b. Imajući u vidu da je pristupanje EU jedan od osnovnih temelja pretpostavljene institucionalne i političke stabilnosti, njegovo obustavljanje predstavljalo bi siguran signal međunarodnim institucijama, pre svega rejting agencijama, da ukupan rejting, na prvi mah prevashodno zbog percepcije uvećanog političkog rizika, mora biti revidiran, tako da bismo sa sadašnje BB - sa pozitivnim izgledima, brzo pali na negativan izgled, a zatim bi došlo do daljeg smanjivanja rejtinga.

● Svako obaranje rejtinga bilo bi praćeno povećanjem kamatnih stopa na zaduživanje i to ne samo za nove kredite već i za deo postojećih gde je takva promena ugovorena.

● Pogoršanje rejtinga dovelo bi ne samo do povećanja kamatnih stopa po kojima se zemlja zadužuje, već bi, na srednji rok, dovelo i do smanjenja raspoloživih kreditnih sredstava na međunarodnom tržištu, pre svega jeftinih, što bi dodatno povećalo cenu zaduživanja.

1. U periodu od dve do tri godine ovakvog scenarija lako bismo mogli doći u situaciju da cena zaduživanja dostigne nivo od pre 2012. godine. Naime, snažan rast deficita iz ovog perioda uticao je na kasniji rast troškova na otplatu kamata, koje su do 2015. godine dostigle oko jednu milijardu evra, odnosno oko 11 do 12 odsto ukupnih troškova na nivou države. Tako je učešće troška na otplatu kamata u javnom dugu države (odnosno grubo govoreći prosečna kamatna stopa na javni dug) dostiglo oko 4-4,5 odsto. Ukoliko se nastave povoljne fiskalne tendencije, može se očekivati da trend pada kamatnih stopa na emisije novog duga dovede do pada prosečne kamatne stope na javni dug. Međutim, u pesimističkom scenariju, ove tendencije bi se mogle preokrenuti, pa bi tako moglo doći do ponovnog rasta kamatnih stopa na javni dug.

2. Ovo povećanje kamata posebno bi pogodilo finansiranje investicija jer bi po višim kamatnim stopama, te manjoj količini sredstava u budžetu zbog većih troškova na otplatu kamata, neke investicije mogle biti neisplative ili bi njihovo finansiranje bilo jako otežano.

3. Kao i u javnom, došlo bi do povećanja kamata na kredite privatnom sektoru, pre svega na kredite centrala stranih banaka domaćim subsidijarima, što bi se odmah odrazilo na kamate klijentima na domaćem tržištu, preko povećanja marži.

4. Pretpostavka je da finansiranje deviznih obveznica koje je emitovala država ne bi bilo ugroženo na prvi mah, ali bi kamate na obveznice sigurno porasle dok bi cena obveznica padala, dodatno pokazujući opadajuću solidnost finansijskog sistema.

c. Paralelno sa gore opisanim događajima, realno je očekivati da bi stopa investiranja iz inostranstva bila postepeno smanjivana. Ne-

zavisno od naših dobrih odnosa sa pojedinim članicama EU kao što su Nemačka, Austrija, Mađarska ili Italija, investitori bi negativan signal u pogledu budućeg članstva u EU posmatrali kao pogoršanje investicione klime i sigurno bi svoje investicije prenosili na druga tržišta. Ovo se ne odnosi samo na investitore iz EU, već gotovo na sve investitore iz takozvanog zapadnog sveta, ili grupe razvijenih zemalja uključujući i neke od arapskih zemalja. Ukupan nivo stranih direktnih investicija bi u periodu od tri do pet godina realizacije scenarija mogao biti sveden sa oko 2,5 milijarde evra (u 2017. godini) na nivo iz perioda ekonomske krize, odnosno na oko 1,5 milijardi.

● Pad stranih direktnih investicija na nivo iz perioda ekonomske krize doveo bi do smanjivanja stope rasta društvenog proizvoda za najmanje 1 procentni poen (na osnovu podataka za 2016) u referentnom scenariju, dok bi smanjenje u pesimističkom scenariju išlo do 1,5 pp.

● Sledeća posledica bila bi zaustavljanje pada nezaposlenosti i postepeno povećanje nezaposlenosti. U periodu od tri do sedam godina nezaposlenost bi mogla postepeno da se vrati na krizni nivo od gotovo 25 odsto.

● Pored smanjivanja novih investicija, moguće je predvideti da bi se neki od postojećih investitora povukli, što bi dodatno imalo negativne posledice na smanjenje stope rasta društvenog proizvoda i moglo bi uvesti sistem u zonu negativnih stopa rasta. Ukupan odnos investicija i društvenog proizvoda neophodan za pozitivan rast BDP-a bio bi narušen s obzirom na to da bi se stopa investiranja mogla spustiti sa sadašnjih oko 20 odsto na 18 odsto u referentnom, dok bi smanjenje u pesimističkom scenariju svelo učešće investicija u društvenom proizvodu na samo 15 odsto.

● Smanjeni priliv stranog kapitala, uz povećane troškove finansiranja stranog duga automatski bi doveo do problema u održavanju stabilnosti valute i veće osetljivosti na eksterne monetarne šokove. Prvi efekat bi bio na povećanje kursa jer manja ponuda deviza neminovno izaziva povećanje cene stranih valuta. Iako NBS ima robne rezerve, u zavisnosti od intenziteta šoka, a po cenu značajnog smanjenja rezervi, NBS ne bi mogla više od 18 meseci da održava kurs prodajom deviza.

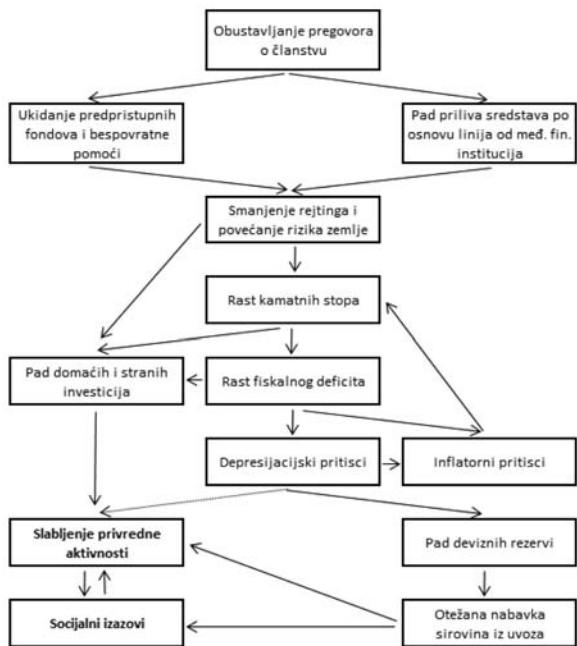
● Svako povećanje deviznog kursa bi u već poznatoj sekvenci, dovelo do rasta cena uvoznih dobara, a potom i domaćih proizvoda što bi, sve zajedno, dovelo do rasta stope inflacije. Iako bi inflacija mogla da da određeni impuls privrednom rastu, taj efekat je kratkoročan i vrlo brzo bi bio iscrpljen. Nivo dinarskih depozita bi bio drastično redukovano ne samo kod stanovništva već i kod privrede i svi efekti dinarizacije iz prethodnih 10 godina bili bi poništeni. Ne postoje monetarne mere koje mogu da spreče ovaj scenario jer poremećaj ne bi bio na monetarnom, već na strukturnom nivou i odnosio bi se i na finansijski i na realni sektor.

● Smanjeni priliv investicija doveo bi do daljeg tehnološkog zaostajanja privrede i celog društva, pre svega u kapitalno intenzivnim granama, ali i u delatnostima informacionih tehnologija gde danas beležimo solidne rezultate. Nešto manji udar bi se osetio na skupim infrastrukturnim projektima, s obzirom na to da bi zemlje, kao što su Rusija ili Kina, nastavile da finansiraju infrastrukturne delatnosti, ali po višoj ceni kapitala i moguće i uz visoke političke zahteve.

d. Efekat ovakve negativne spirale bi se automatski preneo na socijalnu sferu, što znači da bi izdavanja za socijalnu i zdravstvenu zaštitu mogla biti redukovana na nivo približan nivou ekonomske krize, ali ovaj put bez mogućnosti zaduživanja javnog sektora, imajući u vidu već relativno visok nivo javnog duga, što 2008. godine nije bio slučaj, jer je javni dug bio drastično smanjen otpisom duga prema Pariskom i Londonskom klubu poverilaca.

● Tokom trajanja ekonomske krize, značajan nivo socijalnog pritiska je ublažen visokom stopom rasta spoljnog duga koji je prevashodno bio korišćen za održavanje nerealno visokog nivoa potrošnje. Ovakva strategija dovela je zemlju gotovo do bankrotstva što je nedvosmisleno pokazala stopa konsolidovanog budžetskog deficita države u 2012. od oko šest do sedam odsto u BDP-u, koji u predstojećim godinama beleži trend pada nakon početka sprovođenja mera fiskalne konsolidacije. Tako je vrhunac trenda učešća javnog duga u BDP-u, od čak oko 75 odsto, dostignut u 2015. godini, nakon čega je došlo do smanjivanja na nivo ispod 60 odsto. Paralelno sa smanjenjem stranih direktnih investicija, povećanjem cene zaduživanja i nemogućnošću daljeg rasta spoljnog duga kako u privatnom tako i u javnom sektoru, a pod pretpostavkom želje da se održi kakva takva budžetska ravnoteža, Vlada bi bila primorana da ponovo primeni mere redukcije penzija i plata u javnom sektoru, imajući u vidu da su to jedine dve oblasti u kojima štednja na budžetskom nivou daje značajne rezultate. Druga opcija bila bi finansiranje deficita monetarnom ekspanzijom, ali čak i da se neka vlada odluči za takvu meru, ona bi vrlo brzo prerasla u hiperinflaciju sličnu onoj s početka devedesetih.

e. Političke posledice ovog scenarija danas nije moguće do kraja predvideti, ali svakako se može računati sa rastom raznih desničarskih struja, sa političkom nestabilnošću, socijalnim nemirima, i lutanjem u spoljno političkim odnosima, u kojima, opet, ništa ne bi više zavisilo od nas, već isključivo od odnosa velikih sila.

Grafikon 1. Pregled mogućih ekonomskih efekata obustavljanja pregovora o članstvu u EU u srednjem roku

Izvor: Autori

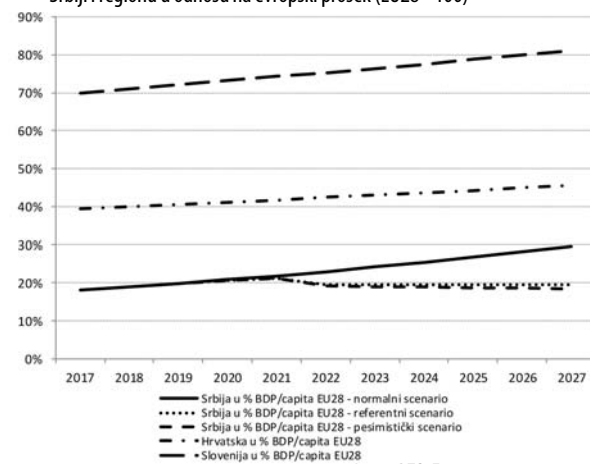
3. Najveće promene se mogu očekivati na dugi rok, odnosno u periodu od sedam do deset godina. Svi negativni trendovi koji su se pojavili u kratkom, a razvijali u srednjem roku, sada bi dostigli maksimum.

a. U ekonomskom smislu može se očekivati značajno kašnjenje u razvoju u odnosu na sve zemlje Evrope a naročito u odnosu na susede. Dok se članstvo u EU može očekivati za Crnu Goru i Makedoniju, to je malo teže očekivati za BiH i Kosovo, iako su i takvi politički scenariji mogući. U najboljem slučaju, u periodu od 2018. do 2027. godine, može nas očekivati ukupan nulti ili negativan rast u odnosu na 2017. To bi, zapravo, značilo drastično zaostajanje po svim ekonomskim parametrima i Srbija bi se vrati-

la na početak ciklusa, dakle na nivo iz 2001. do 2003. godine u odnosu na zemlje okruženja. Prosečna zarada u 2027. godini bi teško mogla da premaši 400 evra, dok bi prosečna penzija bila na nivou od 220 evra i time bi Srbija, najverovatnije, postala najsiromašnija zemlja Evrope. Društveni proizvod po glavi stanovnika ne bi prelazio 7.500 evra i Srbija bi u odnosu na razvijene zemlje EU, ali čak i u odnosu na blisko okruženje, značajno zaostajala po svim socijalno-ekonomskim parametrima (svi prethodni nivoi razvijenosti dati su u tabeli ispod u okviru referentnog scenarija). U slučaju još snažnijeg pada investicija i, sa tim u vezi, padom potrošnje, što je u tabeli iskazano u okviru pesimističkog modela, gde učešće investicija pada na oko 15 odsto BDP-a na kraju perioda, svi ovi pokazatelji su još izraženije negativni, te se na taj način ilustruje značaj eventualnog povlačenja i smanjenja stepena investicija u zemlji. (**Tabela 2, Grafikon 2**)

b. Pod pritiskom nepovoljnih ekonomskih i političkih trendova, moguće je predvideti i negativne demografske trendove, i to kako po osnovu negativne stope nataliteta, tako i negativne neto migracije stanovništva. Moguće je da bi ovi negativni demografski trendovi, u izvesnoj meri, mogli biti ublaženi migracijskim prilivima stanovništva srpskog porekla iz okolnih država. S druge strane, može se očekivati dalje jačanje unutrašnjih migracija iz pravca rubnih područja države ka centralnim područjima oko najvećih gradova - Beograda, Novog Sada i Niša. To bi, paralelno sa nemogućnošću povlačenja sredstava iz evropskih fondova za regionalnu politiku, doprinelo daljem širenju teritorijalnih razlika. Za potrebe ove analize, i u scenariju prekida, kao i nastavka pregovora, pretpostavljeno je da će se stanovništvo smanjivati za oko 40.000 godišnje. S druge strane, moguće je zamisliti scenario jačeg opadanja broja stanovnika, po osnovu gore pomenutih trendova, koji bi doveo do pada ukupnog broja stanovnika na 6 do 6,5 miliona krajem naredne decenije.

c. Divergencija u odnosu na evropski standard razvijenosti (što se aproksimira učešćem u odnosu na prosečni BDP/glavi stanovnika za EU28) dalje bi reflektovalo i kroz udaljavanje u već slabim pokazateljima. Na primer, prosečan životni vek u Srbiji iznosi 75 godina, a poredjenja radi, u Sloveniji 81. Srpska stopa nataliteta iznosi 9,2 novorođene dece na 1.000 stanovnika, naspram 10 u Sloveniji. Broj lekara na 1.000 stanovnika u Srbiji iznosi 2,5, a u Sloveniji gotovo 3. Pomenuti jaz u oblasti ove i srodne vitalne statistike, u slučaju dalje ekonomske divergencije, nastavio bi da se širi.

Grafikon 2. Moguće tendencije u kretanju BDP/capita u Srbiji i regionu u odnosu na evropski prosek (EU28=100)

Izvor: RZS, Eurostat, procene autora

FOTO: EPA - BELVADRIK/HEMAJ

i ključni razlog da politika krene da rešava pitanje Kosova, pošto, sa ovakvim trendovima, vrlo brzo neće imati ni šta, niti za koga da rešava. Ni u Srbiji, ni na Kosovu. Zato, koliko god nam kraj te priče danas izgledao užasan, moramo da se prisetimo činjenice da je užas bez kraja, gora opcija. I da za sve, pa i za ono što nam izgleda najskuplje, postoji cena koja mora da se plati. Kao i da svako odlaganje plaćanja tu cenu nikako ne čini manjom, već naprotiv, sve većom. Deo te cene, užasne, probali smo da predstavimo u ovoj analizi. Svaki dodatak, dalja rasprava, novi podaci, mogu samo da pomognu i spremni smo da ih čujemo.

POSEBNO IZDANJE LISTA DANAS

Urednik: Mirjana Stevanović;
Korektura: Ana Rončević; Prelom: Branislav Bešević.**Tabela 2.** Pregled osnovnih makroekonomskih serija

Pregled osnovnih makroekonomskih serija korišćenih u scenariju - normalni* vs referentni** i pesimistički*** scenario	2018	2027	Rast u periodu 2017-2027	Prosečna stopa rasta (CAGR) 2017-2027
BDP nominalni (EUR mln) - normalni scenario	40.444	75.253	99%	7%
BDP nominalni (EUR mln) - referentni scenario	40.444	49.346	30%	3%
BDP nominalni (EUR mln) - pesimistički scenario	40.444	46.931	24%	2%
Srbija BDP / capita (EUR) - normalni scenario	5.811	11.402	111%	8%
Srbija BDP / capita (EUR) - referentni scenario	5.811	7.477	38%	3%
Srbija BDP / capita (EUR) - pesimistički scenario	5.811	7.111	32%	3%
Hrvatska BDP / capita (EUR)****	12.276	17.530	49%	4%
Slovenija BDP / capita (EUR)****	21.848	31.197	49%	4%
EU28 BDP / capita (EUR)*****	30.755	38.459	28%	3%
Srbija u % BDP/capita EU28 - normalni scenario	19%	30%	11,6	1,1
Srbija u % BDP/capita EU28 - referentni scenario	19%	19%	1,4	0,1
Srbija u % BDP/capita EU28 - pesimistički scenario	19%	18%	0,5	0,0
Hrvatska u % BDP/capita EU28	40%	46%	6,2	0,6
Slovenija u % BDP/capita EU28	71%	81%	11,1	1,0
Prosečna zarada (EUR) - normalni scenario	440	628	48%	4%
Prosečna zarada (EUR) - referentni scenario	440	397	-6%	-1%
Prosečna zarada (EUR) - pesimistički scenario	440	354	-17%	-2%
Prosečna penzija (EUR) - normalni scenario	235	336	48%	4%
Prosečna penzija (EUR) - referentni scenario	235	212	-6%	-1%
Prosečna penzija (EUR) - pesimistički scenario	235	189	-17%	-2%
Učešće fiks. Investicija u BDP - normalni scenario	21%	25%	4,3	0,4
Učešće fiks. Investicija u BDP - ref. scenario	21%	18%	-2,3	-0,2
Učešće fiks. Investicija u BDP - pes. scenario	21%	15%	-5,7	-0,5
Stopa nezaposlenosti - normalni scenario	15%	12%	-2,4	-0,2
Stopa nezaposlenosti - referentni scenario	15%	24%	9,6	0,9
Stopa nezaposlenosti - pes. scenario	15%	27%	12,0	1,1
EURRSD normalni scenario	119,2	130,3	10%	1%
EURRSD referentni i pesimistički scenario	119,2	141,0	20%	2%
Inflacija - normalni scenario	3,0%	3,0%	34%	3,0%
Inflacija - referentni i pesimistički scenario	3,0%	4,0%	45%	4,0%

* Nastavak pregovora, prosečni rast BDP-a od 4% (oko potencijalne stope rasta)

** Prekid pregovora, prosečni rast BDP-a od -1%

*** Prekid pregovora, prosečni rast BDP-a od -1,5% (snažniji negativan efekat pada investicija i tražnje domaćinstava u odnosu na referentni scenario)

**** Pretpostavka rasta od 2,5% tokom celog perioda i inflacije od 1,5%

***** Pretpostavka rasta od 1,5% tokom celog perioda i inflacije od 1%

Izvor: RZS, Eurostat, procene autora